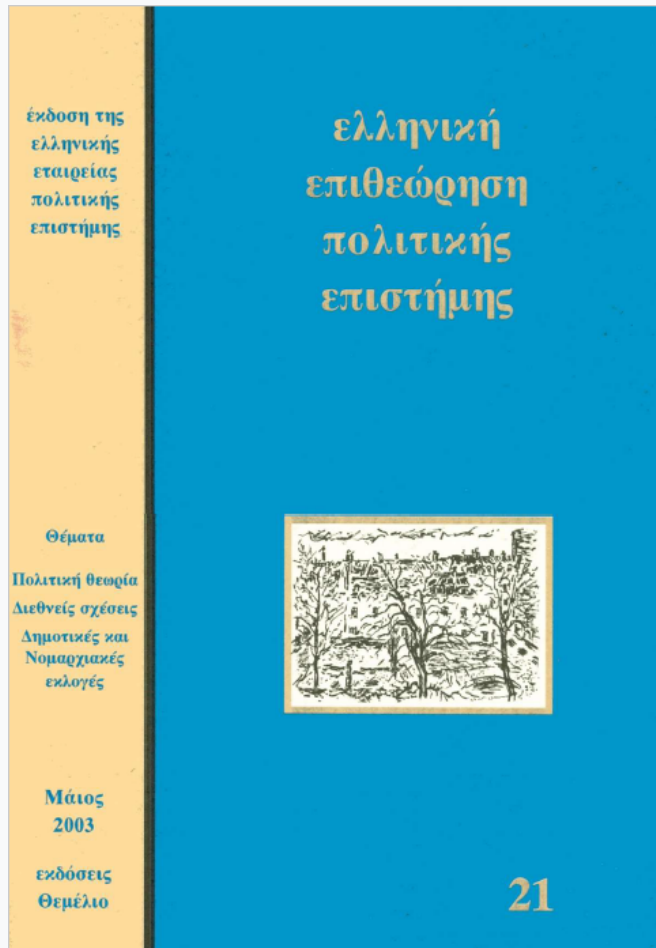

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 21, Αρ. 1 (2003)

Η «διαφώτιση» του κοινού: κινηματογραφικά επίκαιρα σχετικά με τις σχέσεις της Ελλάδας με το NATO, 1961-1968

Δημήτριος Πανταβός

doi: [10.12681/hpsa.14759](https://doi.org/10.12681/hpsa.14759)

Copyright © 2017, Δημήτριος Πανταβός

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πανταβός Δ. (2017). Η «διαφώτιση» του κοινού: κινηματογραφικά επίκαιρα σχετικά με τις σχέσεις της Ελλάδας με το NATO, 1961-1968. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 21(1), 70–91.
<https://doi.org/10.12681/hpsa.14759>

Η «ΔΙΑΦΩΤΙΣΗ» ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ: ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕ ΤΟ ΝΑΤΟ, 1961-1968**

Η εξέταση των ελληνο-νατοϊκών σχέσεων μέσα από τα κινηματογραφικά επίκαιρα της περιόδου 1961-1968 αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο η επίσημη, εκλαϊκευμένη, κρατική προπαγάνδα αντανάκλα την ελληνική κυρίαρχη αντίληψη για το ΝΑΤΟ και τον ρόλο του. Στη διετία 1961-1963 οι αναφορές στο ΝΑΤΟ είναι συχνές και «ενθουσιώδεις», το 1964 (καθώς ξεσπά νέα κρίση στο Κυπριακό) οι αναφορές περιορίζονται, το 1965 απουσιάζουν εντελώς, τα επόμενα δύο χρόνια είναι σύντομες, ενώ τα δύο πρώτα χρόνια της δικτατορίας ακόμη και δευτερεύοντα νατοϊκά ζητήματα προβάλλονται εκτενώς. Η εναλλαγή κυβερνήσεων επέφερε ελάχιστονες αλλαγές στην προβολή του ΝΑΤΟ. Υπήρχαν, όμως, κάποιες αμετάβλητες σταθερές, κυρίως η θέση ότι η συμμαχία, πρωτεργάτης της ειρήνης και της ευημερίας, εγγυάται την εδαφική ακεραιότητα της χώρας. Η εξέλιξη της κρατικής προπαγάνδας καταδεικνύει ότι το ΝΑΤΟ αποτέλεσε σταθερή πολιτική επιλογή όλων των πολιτικών δυνάμεων που άσκησαν εξουσία κατά τη δεκαετία του 1960.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα κινηματογραφικά επίκαιρα αποτελούν για τη σύγχρονη ελληνική ιστορία μια εναλλακτική, πρωτογενή πηγή, η οποία ακόμη δεν έχει μελετηθεί συστηματικά. Στο άρθρο αυτό, αναδύεται ο τρόπος με τον οποίο τα κινηματογραφικά επίκαιρα κατά τη δεκαετία του 1960 παρούσαν στην κοινή γνώμη την εκάστοτε επίσημη κρατι-

* Υποψήφιος διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών.

** Η παρούσα μελέτη ολοκληρώθηκε χάρη στη συμβολή του διευθυντή της ταινιοθήκης του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ Σωτήρη Αργυρόπουλου, του τέως διευθυντή της ΕΤ1 Κ. Αλαβάνου, της δημοσιογράφου της ΕΡΤ Ρένας Θεολογίδου και των καθηγητών μου, Κωνσταντίνου Σβολόπουλου και Ειρήνης Χατζηβασιλείου.

κή πολιτική στις σχέσεις της χώρας με τον Οργανισμό του Βορειοατλαντικού Συμφώνου και (ΝΑΤΟ) τα κράτη-μέλη του, με κύρια έμφαση στην ηγέτιδα χώρα της Συμμαχίας, τις ΗΠΑ.

Οι σχέσεις της Ελλάδας τόσο με το ΝΑΤΟ όσο και με τις ΗΠΑ, η επιρροή που ασκούσαν –και κατ'επέκταση οι αντιδράσεις που επέφεραν– στην ελληνική πολιτική σκηνή έχουν από νωρίς αποτελέσει αντικείμενο μελέτης.¹ Το παρόν άρθρο επικεντρώνεται σε μία πτυχή αυτών των πολιτικών αντιδράσεων. Καθώς τα κινηματογραφικά επίκαιρα απευθύνονταν στο ελληνικό κοινό, αντικείμενο της μελέτης δεν είναι η εξωτερική πολιτική της χώρας, αλλά η πρόσληψή της από το κοινό, δηλαδή, τελικά, ένα ζήτημα *εσωτερικής πολιτικής* κατά την κρίσιμη δεκαετία του 1960. Άλλωστε, τα κινηματογραφικά επίκαιρα αποτυπώνουν με τον πλέον ευκρινή τρόπο την επίσημη κρατική πολιτική στον τομέα της «δημοσιότητας», με άλλα λόγια, της προπαγάνδας και, μάλιστα, όχι προς τρίτους, στο εξωτερικό, αλλά στο εσωτερικό πολιτικό πλαίσιο.

Χρονική αφετηρία της ανάλυσης είναι το 1961, όχι μόνο γιατί από τη χρονιά εκείνη η παραγωγή και η προβολή των κινηματογραφικών επικαίρων άρχισε να γίνεται σε ιδιαίτερα συστηματική βάση αλλά, κυρίως, γιατί τότε εμφανίστηκε το νέο θεσμικό πλαίσιο για τον ελληνικό κινηματογράφο με την ψήφιση σχετικού νόμου (4208/1961), στον οποίο περιλαμβάνονταν και διατάξεις που ρύθμιζαν εκ νέου τα της προβολής των κινηματογραφικών επικαίρων. Επίσης, ένας ακόμη λόγος είναι ότι η δεκαετία του 1960 αποτέλεσε την κορύφωση της ανάπτυξης της κινηματογραφικής καταπόνησης (επομένως και των κινηματογραφικών επικαίρων) στην Ελλάδα. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 ξεκίνησε η περίοδος κρίσης του κινηματογράφου, κυρίως λόγω της έλευσης της τηλεόρασης. Η επίσημη εμφάνιση της τηλεόρασης το 1966 (δοκιμαστικές εκπομπές είχαν ξεκινήσει από το 1965) και η γοργή ανάπτυξή της ως τα μέσα της δεκαετίας του 1970 οδήγησαν την κινηματογραφική κατανάλωση σε πανελλαδικό επίπεδο σε ελεύθερη πτώση. Είναι χαρακτηριστικό πως, από το 1969 έως το 1978, η μείωση των εισιτηρίων στους κινηματογράφους φτάνει το 75%.²

1. Η κυριότερη μελέτη για τις ελληνονατοϊκές σχέσεις εξακολουθεί να είναι το Theodore A. Couloumbis, *Greek Political Reaction to American and NATO Influences*, Yale, 1966. Για την εσωτερική πολιτική κατάσταση, βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η Καρχηδική Δημοκρατία, κόμματα και εκλογές 1946-1967*, Πατάκης, Αθήνα 2001.

2. Για την ανάπτυξη του κινηματογράφου και την κρίση του στη δεκαετία του

Εξάλλου, η ενασχόληση με τα κινηματογραφικά επίκαιρα της συγκεκριμένης περιόδου παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον, καθώς στην Ελλάδα εναλλάσσονται διαφορετικά κυβερνητικά σχήματα. Έτσι, στη διετία 1961-1963 κυριαρχεί η ΕΡΕ και ο Κωνσταντίνος Καραμανλής (με υπουργούς Προεδρίας, υπεύθυνους για τα κινηματογραφικά επίκαιρα, τους Κωνσταντίνο Τσάτσο και Δημήτριο Μακρή), μεταξύ 1963-1965 η Ένωση Κέντρου και ο Γεώργιος Παπανδρέου (υπουργοί Προεδρίας οι Γ. Αθανασιάδης-Νόβας, Ανδρέας Παπανδρέου και Δημήτριος Παπασπύρου). Η διετία 1965-1967 διακρίνεται για την πολιτική της ρευστότητα (με μακροβιότερο υπουργό τον Ευάγγελο Σαββόπουλο, στην κυβέρνηση Στέφανου Στεφανόπουλου), ενώ τα έτη 1967-1968 είναι τα πρώτα δύο της επταετούς δικτατορίας των συνταγματαρχών με υπουργό Προεδρίας αρχικά, έως τον Δεκέμβριο του 1967, τον ίδιο τον δικτάτορα Γεώργιο Παπαδόπουλο.

Κατά την προσέγγιση των κινηματογραφικών επικαίρων της δεκαετίας του 1960, πρέπει να λαμβάνεται σταθερά υπόψη ότι η συγκεκριμένη δεκαετία είναι η περίοδος κρίσης του μετεμφυλιακού κράτους, η οποία θα αποδειχτεί στο τέλος μοιραία. Και τούτο διότι η «καχεκτική» ή δύσκολη ή ατελής Δημοκρατία,³ βασισμένη στη λογική του αποκλεισμού μιας ολόκληρης πολιτικής παράταξης από την κυβερνητική εξουσία, θα αποδεικνυόταν ανίκανη να αντιμετωπίσει τις αντιχρονόμενες βλέψεις για πολιτική εξουσία που προερχόταν όχι μόνο «μέσα» από το πολιτικό σύστημα, αλλά και από εξωθεσμικούς παράγοντες, όπως το Στέμμα και τον Στρατό. Η αδυναμία αυτή μετεξέλιξης σε πλήρη δημοκρατία θα οδηγήσει, τελικά, στην ανατροπή του πολιτεύματος στις 21 Απριλίου 1967.⁴

Ας μη λησμονείται ότι ο Στρατός θεωρούσε ότι έπαιζε τον ρόλο του εγγυητή όχι μόνον της εξωτερικής ασφάλειας της χώρας αλλά και του εσωτερικού-πολιτικού καθεστώτος. Η νοοτροπία αυτή είχε ως αφετηρία την ίδρυση του ΙΔΕΑ και εδραζόταν στην αντίληψη ό-

1970, βλ. Πέτρου Κουάνη, *Η Κινηματογραφική Αγορά στην Ελλάδα 1944-1999 – καταναλωτικά πρότυπα στην αγορά των κινηματογραφικών ταινιών στην Ελλάδα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Finatex Α.Ε., Αθήνα 2001, σ. 26, 71-72, 104-109.

3. Βλ. ιδιαίτερα τα σχόλια στο Ηλ. Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία...*, ό.π., σ. 9.

4. Βλ. την ανάλυση για την επιβολή της δικτατορίας στο Κωνσταντίνο Τσουκαλάς, *Η Ελληνική Τραγωδία – από την απελευθέρωση ως τους συνταγματαρχές*, Ολκός, Αθήνα 1974.

τι ο στρατιωτικός μηχανισμός αποτελούσε κομβικό –και, εν μέρει, ανεξάρτητο από πολιτικό έλεγχο– σημείο οργάνωσης της αστικής εξουσίας στο τρίτοδο Στέμμα-Στρατός-πολιτική.⁵ Στη δεκαετία του 1960 ενισχύθηκε αυτή η αντίληψη στον Στρατό λόγω της κρίσης ενός πολιτικού συστήματος που δεν μπορούσε να δεχτεί αλλαγή έξω από το πλαίσιο που όριζε το άτυπο αλλά κυρίαρχο ιδεολογικό οικοδόμημα του μετεμφυλιακού κράτους με ακρογωνιαίο λίθο το Γ΄ Ψήφισμα του Ιουνίου του 1946 και το «παρασυνταγματικό corpus» του 1952.⁶ Ήταν εξαιρετικά δύσκολο για ένα καθεστώς που αυτοπροσδιοριζόταν ως δημοκρατία (παραγνωρίζοντας τα εμφανή και ανίατα σημάδια «καχεξίας» τα οποία το είχαν σημαδέψει από τη γέννησή του), να απαρνηθεί τα έκτακτα αυτά μέτρα διαρκείας. Η ριζική μεταρρύθμιση αποδεικνυόταν αδύνατο εγχείρημα για τη μετεμφυλιακή ή «καχεκτική» δημοκρατία.

Η παρούσα μελέτη ερευνά τον τρόπο με τον οποίο η κρατική πολιτική δημοσιότητας (ή, αν δεν μας τρομάζει η λέξη, προπαγάνδα) στο θέμα των σχέσεων με τη Δυτική Συμμαχία, εντάσσεται στο πλαίσιο της κρίσης του μετεμφυλιακού πολιτικού συστήματος κατά τη δεκαετία του 1960. Τίθεται συγκεκριμένα το ερώτημα εάν, σε αυτή την εποχή, το κλίμα των έντονων πολιτικών συγκρούσεων και εσωτερικής αμφισβήτησης αντικατοπτρίζεται στην εικόνα που προσλαμβάνει το κοινό για τη Δυτική Συμμαχία ή, εάν η κρατική πολιτική προπαγάνδας αναπαράγει, ανεξάρτητα από την πολιτική κρίση, την κυρίαρχη αντίληψη για το ΝΑΤΟ και τον ρόλο του.

Από την προσέγγιση των κινηματογραφικών επικαιρών της δεκαετίας του 1960 διαφαίνεται ότι η λογική της προσκόλλησης στη Δυτική Συμμαχία είναι κυρίαρχη: δεν αντανακλάται κλίμα αμφισβήτησής της ανεξαρτήτως κυβερνήσεων· αναπαράγει απλώς το κυρίαρχο σχήμα πολιτικής για αυτή. Με άλλα λόγια, το ΝΑΤΟ είναι πολιτική επιλογή όλων των πολιτικών δυνάμεων που ασκούν εξουσία. Υπό αυτή την έννοια τα κινηματογραφικά επίκαιρα είναι μια ένδειξη της αποστέωσης και της αδυναμίας μετεξέλιξης της κα-

5. Βλ. Δημήτρης Χαράλαμπος, *Στρατός και Πολιτική Εξουσία, η δομή της εξουσίας στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Εξάντας, Αθήνα 1985, σ. 35-42, 110-111.

6. Βλ. Ηλ. Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία*, ό.π., σ. 22 και 64· Κ. Τσοικαλάς, *Η Ελληνική Τραγωδία*, ό.π., σ. 135-136· Αριστόβουλος Μάνεσης, *Η εξέλιξη των πολιτικών θεσμών στην Ελλάδα. Αναζητώντας μια δύσκολη νομοποίηση*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1987, σ. 23-24, και Νίκος Αλβιζιάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Θεμέλιο, Αθήνα 1983, σ. 525, 536-539.

χεκτικής Δημοκρατίας, του κύριου δηλαδή λόγου που οδήγησε στην πτώση της το 1967.

2. ΤΑ ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΚΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥΣ

Ενώ κατά τη δεκαετία του 1950 τα κινηματογραφικά επίκαιρα δεν γυρίζονταν με μεγάλη συχνότητα, στη δεκαετία του 1960 η παραγωγή τους συστηματοποιήθηκε και νέες ταινίες ετοιμάζονταν σχεδόν ανά εβδομάδα, όπως φαίνεται από τους καταλόγους του υπουργείου Τύπου και ΜΜΕ.⁷ Τεχνολογικά, οι ταινίες αυτές δεν ήταν ιδιαίτερα υψηλών προδιαγραφών, καθώς είχαν μόνον εικόνα και ο ήχος (συνήθως η φωνή του εκφωνητή) «έμπαινε» από πάνω.

Το πλαίσιο που καθόριζε την προβολή αυτών των αποκαλούμενων «επιμορφωτικών ταινιών» θεσπίστηκε με τον νόμο 4208/1961 «περί μέτρων διά την ανάπτυξιν της Κινηματογραφίας εν Ελλάδι και άλλων τινών διατάξεων», ο οποίος δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 19 Σεπτεμβρίου 1961, δηλαδή την προηγούμενη ακριβώς από τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη εκλογών για τις 29 Οκτωβρίου. Ο νόμος αυτός διαδεχόταν και συμπλήρωνε τον μεταξικό νόμο 4767/1937 «Περί τροποποιήσεως, συμπληρώσεως και κωδικοποιήσεως των περί Κινηματογράφων διατάξεων» και όριζε με τρόπο αναλυτικό έως εξαντλητικό όλες τις πτυχές της ελληνικής κινηματογραφίας.⁸

Πάντως, η ρύθμιση για τα κινηματογραφικά επίκαιρα αποτελεί σε μεγάλο βαθμό απλή επανάληψη του προηγούμενου νομικού πλαισίου. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 17, που αναφέρεται στην προβολή ταινιών «χαρακτηρισθεις ως προσατευόμενων», και στην παράγραφο έξι ορίζεται ότι οι επιχειρηματίες κινηματογραφικών αιθουσών και θερινών κινηματογράφων εξακολουθούν να είναι υποχρεωμένοι να τηρούν τις διατάξεις του άρθρου 1 του Ν.Δ. 1210/1949,⁹ το οποίο με τη σειρά του, σε μεγάλο βαθμό, επαναλαμβάνει το άρθρο 8 του Α.Ν. 445/1937. Στο τελευταίο αυτό ορίστηκε για πρώτη φορά η υποχρεωτική προβολή από τους αιθουσάρχες ται-

7. Βλ. στην ιστοσελίδα του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ, <http://www.minpress.gr>

8. Για μια εκτενή ανάλυση του νόμου, βλ. Δημ. Στεργιανόπουλος (επιμ.), *Νομοθεσία Κινηματογράφου (κωδικοποιημένη)*, έκδοση περιοδικού *Τα θεάματα*, Αθήνα 1961, σ. 6, και ΦΕΚ 176 της 19ης Σεπτεμβρίου 1961.

9. Βλ. Ν.Δ. 120 στο ΦΕΚ 278 της 27ης Οκτωβρίου 1949.

νών των κρατικών υπηρεσιών.¹⁰ Για την ακρίβεια, προβλεπόταν ότι κάθε κινηματογραφική επιχείρηση ήταν υποχρεωμένη να παρουσιάζει σε κάθε προβολή του τακτικού προγράμματος τις ταινίες του υφυπουργείου Τύπου και Πληροφοριών (που θα ενσωματωθεί στη συνέχεια στο υπουργείο Προεδρίας), οι οποίες δεν έπρεπε να ξεπερνούν τα δεκαπέντε λεπτά σε διάρκεια· η προβολή, μάλιστα, όχι μόνο γινόταν δωρεάν αλλά αρκετές φορές και με καταβολή κάποιου ποσού από τους αιθουσάρχες υπό τη μορφή ανταποδοτικού τέλους υπέρ της κρατικής υπηρεσίας. Σε περίπτωση που επί τρεις φορές δεν προβαλλόταν η ταινία, ο κινηματογράφος θα έκλεινε από μία έως δεκαπέντε ημέρες. Εκεί που ο νόμος του 1961 προχωρά ένα βήμα σε σχέση με τα κινηματογραφικά επίκαιρα είναι ότι μεριμνά και για την «ενημέρωση» των κατοίκων της υπαίθρου, καθώς ιδρύονται κινητές μονάδες επιμόρφωσης από τη Γενική Διεύθυνση Τύπου και Πληροφοριών του υπουργείου Προεδρίας με σκοπό την επιμόρφωση και την ψυχαγωγία του λαού της υπαίθρου με τη δωρεάν προβολή επίκαιρων μορφωτικών ταινιών και, φυσικά, των κινηματογραφικών επικαίρων.¹¹

Ο κινηματογράφος (άρα και η θέαση των κινηματογραφικών επικαίρων που προβάλλονταν ανελλιπώς με βάση το νομοθετικό πλαίσιο) αποτέλεσε, κατά τη δεκαετία του 1960, μια σημαντική κοινωνική εκδήλωση για το σύνολο σχεδόν του ελληνικού πληθυσμού. Την εποχή εκείνη, ο κινηματογράφος αποτελούσε τον πλέον διαδεδομένο τρόπο διασκέδασης και, με το σχετικά φτηνό του εισιτήριο, περίπου το ένα τέταρτο του θεατρικού, γρήγορα κατέστη το φθηνότερο και λαϊκότερο είδος μαζικής ψυχαγωγίας. Το κράτος, λοιπόν, θέλησε όχι μόνο να ενισχύσει τη νέα αυτή δραστηριότητα, αλλά και να αξιοποιήσει τη δυναμική της προς όφελός του. Ήδη, πριν από τη θέσπιση του σχετικού νόμου, σε σημείωμα της 8 Φεβρουαρίου 1961 σχετικό με τον προγραμματισμό της Υπηρεσίας Πληροφοριών του υπουργείου Προεδρίας, ο ειδικός σύμβουλος Ν. Γωγούσης αναφερόταν στις δυνατότητες «διαμορφώσεως της κοινής γνώμης και διά του κινηματογράφου» με την προβολή κινηματογραφικών επικαίρων.¹²

Βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι μολονότι το δημόσιο είχε τον

10. Βλ. Δημ. Στεργιανόπουλος, *Νομοθεσία Κινηματογράφου*, ό.π., σ. 14-15.

11. Στο ίδιο, σ. 58.

12. Βλ. Παύλου Πετρίδη (ιστορική επιμ. - εισαγωγή), *Εξουσία και Παραεξουσία στην Ελλάδα (1957-1967)*, Απόρρητα Ντοκουμέντα, Προσκήνιο, Αθήνα 2000, σ. 171-177.

μονοπωλιακό έλεγχο της παραγωγής των ταινιών αυτών, η κρατική εξουσία δεν πίστευε τυφλά στη δύναμη των κινηματογραφικών επικαίρων. Οι περισσότεροι από τους θεατές μάλλον γνώριζαν πολύ καλά ότι αυτό που έβλεπαν και άκουγαν προτού ξεκινήσει η ταινία της αρεσκείας τους, ήταν η επίσημη εκάστοτε κυβερνητική θέση και είχαν κατά νου το «φιλτράρισμα» στο οποίο υπόκεινταν τα κινηματογραφικά επίκαιρα προτού προβληθούν. Επίσης, δεν πρέπει να λησμονείται ότι η δεκαετία του 1960 δεν ήταν μια χρυσή δεκαετία μόνο για τον ελληνικό κινηματογράφο αλλά και για τον ημερήσιο Τύπο της εποχής. Η Τέταρτη Εξουσία απολάμβανε πραγματικά υψηλές κυκλοφορίες και, κυρίως, περιβαλλόταν με την αίγλη της έγκυρης και μη αναγκαστικά κρατικής-κυβερνητικής ενημέρωσης. Με άλλα λόγια, η δύναμη της κυβερνητικής προπαγάνδας δεν ήταν σε καμία περίπτωση απειριόριστη στο κινηματογραφικό κοινό το οποίο, άλλωστε, σε μεγάλο ποσοστό συχνά αδημονούσε να τελειώσει η ταινία των επικαίρων και να απολαύσει το έργο που είχε επιλέξει.

Η δομή που ακολουθούσαν τα κινηματογραφικά επίκαιρα ήταν, με μικρές διαφορές, ίδια σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας. Έτσι, πρώτος «έπαιζε» πάντα ο βασιλιάς· ακολουθούσε ο πρωθυπουργός και οι δραστηριότητες των μελών του Υπουργικού Συμβουλίου τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, και έπονταν τα λοιπά νέα.

Η σειρά με την οποία θα προβάλλονταν οι ειδήσεις και, φυσικά, η επιλογή τους, γινόταν μάλλον με κριτήρια που έθετε η κυβέρνηση, καθώς οι ενημερωτικές ταινίες που ετοιμάζονταν στο κτήριο της Ζαλοκώστα έπαιρναν την τελική έγκριση από τον διευθυντή της υπηρεσίας. Ο τελευταίος ήταν καθαρά πολιτικό πρόσωπο, αφού διοριζόταν απευθείας από τον υπουργό Προεδρίας, με αποτέλεσμα οι κυβερνητικές αλλαγές να τον συμπαρασύρουν. Αντίθετα, οι τεχνικοί υπάλληλοι και ο εκφωνητής παρέμεναν, λίγο ως πολύ, οι ίδιοι.

Επίσης, πρέπει να ληφθεί υπόψη πως υπήρχαν και πρακτικά ζητήματα στη σειρά προβολής των θεμάτων. Συγκεκριμένα, οι τεχνικοί υπάλληλοι της υπηρεσίας είχαν ασφυκτικά χρονικά περιθώρια για την προετοιμασία όχι μόνο της ταινίας αλλά και για την έγκρισή της, όπως και για την αναπαραγωγή μερικών εκατοντάδων αντιγράφων που διανεμόνταν σχεδόν ανά εβδομάδα στους κινηματογράφους της επικράτειας.¹³ Έτσι, υπήρχαν περιπτώσεις που ακόμη και

13. Στοιχεία από την προφορική συνέντευξη που παραχώρησε στον γράφοντα

ο βασιλιάς έπαιξε τελευταίο θέμα στην ταινία επειδή το υλικό γυρίστηκε και παραδόθηκε στη Ζαλοκώστα την τελευταία στιγμή με την εντολή να μπει στην επικείμενη προς προβολή ταινία και όχι στην επόμενη.¹⁴ Συνεπώς, η σειρά προβολής ενός θέματος δεν είχε να κάνει μόνο με την πολιτική βούληση αλλά και με λόγους καθαρά πρακτικούς.

Αν και τα κινηματογραφικά επίκαιρα ήταν σε μεγάλο βαθμό ελληνοκεντρικά, θέματα σχετικά με το ΝΑΤΟ προβάλλονταν κατά καιρούς με βάση την τρέχουσα επικαιρότητα, όπως επισκέψεις ανώτερων στρατιωτικών του ΝΑΤΟ ή του γενικού γραμματέα του και, φυσικά, οι συμμαχικές ασκήσεις που διεξάγονταν στον ελληνικό χώρο. Βέβαια, με την ευρύτερη έννοια ως νατοϊκά θέματα προσμετρώνται στην παρούσα μελέτη και οι επαφές με αξιωματούχους χωρών του ΝΑΤΟ, κυρίως πρωθυπουργούς και υπουργούς Αμύνης και Εξωτερικών. Αυτό που μεταβάλλεται αναλόγως της εσωτερικής και διεθνούς πολιτικής κατάστασης είναι όχι μόνον η συχνότητα της προβολής νατοϊκών θεμάτων ή αναφορών αλλά και η έκταση που δινόταν σε αυτά ή, ακόμη, και το ύψος του εκφωνητή, το οποίο συχνά μπορεί να ειπωθεί ότι λειτουργούσε ως «βαρόμετρο» της πολιτικής σημασίας που αποδιδόταν στην είδηση.

Ενδιαφέρουσα είναι και η εξέταση του ποσοστού προβολής νατοϊκών θεμάτων κατά τη δεκαετία του 1960, όπως φαίνεται από τον ακόλουθο πίνακα.

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΤΑΙΝΙΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ ΘΕΜΑΤΩΝ	ΘΕΜΑΤΑ ΝΑΤΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΝΑΤΟ
1961	26	212	6	2,83%
1962	35	244	14	5,73%
1963	36	289	11	3,80%
1964	31	270	7	2,59%
1965	27	312	0	0,00%
1966	30	295	9	2,00%
1967	54	458	12	2,62%
1968	51	658	16	2,50%
1969	52	506	15	2,96%

Πηγή: <http://www.minpress.gr> του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ.

ο σκηνοθέτης και τεχνικός προβολής της ταινιοθήκης του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ, Ι. Γαζής.

14. Βλ. ενημερωτική ταινία 196226 ταινιοθήκης υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ.

Το πλέον εντυπωσιακό στοιχείο είναι πως, κατά το 1965, δεν υπάρχει η παραμικρή αναφορά στο ΝΑΤΟ, κυρίως λόγω της τεταμένης εσωτερικής πολιτικής κατάστασης, η οποία άλλωστε απέτρεπε και τη διενέργεια εκτεταμένων επαφών στο διεθνές πεδίο. Ακόμη, μπορεί να παρατηρηθεί ότι κατά τη διετία 1961-1963 τα θέματα του ΝΑΤΟ προβάλλονται αρκετά συχνά, στα έτη 1964-5 μειώνονται δραστικά, το 1966-67 γίνονται κάπως περισσότερα σε σχέση με την προηγούμενη διετία, για να φθάσουμε στα δύο πρώτα χρόνια της επτάχρονης δικτατορίας, η οποία προβάλλει πολύ έντονα και την παραμικρή σχετική επαφή, ώστε, εκτός όλων των άλλων, να συγκαλύπτει τη διεθνή απομόνωση του καθεστώτος. Πάντως, πρέπει να τονιστεί ότι τυχόν περιορισμός σε ποσοτικά μόνο στοιχεία για την εξαγωγή συμπερασμάτων είναι εξαιρετικά επισφαλής.

3. Η ΕΝΘΟΥΣΙΩΔΗΣ ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΝΑΤΟ, 1961-1963

Στις 17-24 Απριλίου 1961, ο Κ. Καραμανλής, συνοδευόμενος από τον υπουργό των Εξωτερικών Ευαγγ. Αβέρωφ, επισκέφθηκε τις ΗΠΑ, έχοντας προηγουμένως επισκεφθεί τον Καναδά, επίσης χώρα-μέλος του ΝΑΤΟ. Κύριοι στόχοι της μετάβασής του στην έδρα της δυτικής υπερδύναμης και των συνομιλιών με τον νεοεκλεγέντα πρόεδρο John Kennedy, τον υπουργό των Εξωτερικών Dean Rusk και άλλους ιθύνοντες, ήταν η σύμφιξη των ελληνοαμερικανικών σχέσεων, η εξασφάλιση πρόσθετων εγγυήσεων για την ασφάλεια της Ελλάδας, καθώς και η προβολή των ελληνικών αιτημάτων για οικονομική και στρατιωτική βοήθεια. Μετά τη διενέργεια συνομιλιών στην Ουάσινγκτον, ο Καραμανλής επισκέφθηκε τη Νέα Υόρκη, όπου είχε επαφές με τον γενικό γραμματέα του ΟΗΕ Dag Hammarskjöld, όσο και με παράγοντες της αμερικανικής κοινωνίας και με την ηγεσία της ελληνικής ομογένειας. Με δεδομένη τη βαρύτητα της διμερούς σχέσης, η μετάβαση του πρωθυπουργού στην Ουάσινγκτον ως του πρώτου επίσημου προσκεκλημένου του προέδρου Kennedy, αποτελούσε ένα θέμα κατ' εξοχήν πρόσφορο για προβολή στο ελληνικό κοινό.¹⁵

15. Βλ. Για την επίσκεψη του Κ. Καραμανλή στις ΗΠΑ, βλ. Κ. Σβολόπουλος (γενική επιμέλεια), *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο, γεγονότα & κείμενα*, τόμ. 5ος, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1995, σ. 17-61.

Η επίσκεψη του Κ. Καραμανλή στις ΗΠΑ στην ενημερωτική ταινία¹⁶ είναι, φυσικά, πρώτο θέμα. Είναι όμως εξαιρετικά ενδιαφέρον, με δεδομένο το γεγονός ότι έχουν πια δημοσιευθεί τα πρακτικά των συνομιλιών του στις ΗΠΑ, να σημειωθεί ο βαθμός στον οποίο η εικόνα που προσφέρει η ταινία συμπίπτει με αυτή των αρχειακών πηγών.

Ας σημειωθούν πρώτα αυτά για τα οποία δεν έγινε η παραμικρή νύξη στην ταινία του υπουργείου Προεδρίας. Έτσι, δεν αναφέρθηκε διόλου ότι η επίσκεψη της ελληνικής αντιπροσωπείας συνέπεσε με την κουβανική κρίση εκείνων των ημερών. Επίσης, δεν υπάρχει ειδική μνεία για την έκφραση αλληλεγγύης από τον έλληνα πρωθυπουργό προς την αμερικανική πολιτική στην Κούβα και στο Λάος ούτε για τη δήλωση του Κ. Καραμανλή στη Ν. Υόρκη ότι «Η Αμερική έχει ειδική ευθύνη και ειδικόν δικαίωμα να ενδιαφέρεται διά την ανεξαρτησίαν και την ελευθερίαν του δυτικού ημισφαιρίου».¹⁷ Η δήλωση αυτή είχε προκαλέσει αντιδράσεις της αντιπολίτευσης που, όμως, κατά πάγια άλλωστε τακτική αντιμετώπισης της εκάστοτε αντιπολίτευσης κατά τη δεκαετία του 1960, δεν πέρασε στην ταινία των κινηματογραφικών επικαίρων.

Από τον εκφωνητή τονίζεται ότι ο Κ. Καραμανλής ήταν ο πρώτος ξένος ηγέτης που επισκέφτηκε επίσημα τις ΗΠΑ μετά την εκλογή του προέδρου Kennedy. Η ταινία παρακολουθεί το επίσημο πρόγραμμα της επίσκεψης –συνεντεύξεις Τύπου, δείπνα, ομιλίες– με εμφανή σκοπό να αναδειχθεί η ατμόσφαιρα εγκαρδιότητας και αλληλεγγύης που χαρακτηρίζει τις διμερείς σχέσεις, χωρίς πάντως να κάνει ιδιαίτερη αναφορά στα θέματα που συζητήθηκαν. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτη είναι η μεγάλη έμφαση που δόθηκε στις προσωπικότητες των δύο ηγετών, πιθανότατα λόγω των προφανών πολιτικών εντυπώσεων που δημιουργούνταν στην κοινή γνώμη. Άλλωστε, και οι δύο –νεοί και με εντυπωσιακή παρουσία– προσφέρονταν για κινηματογραφική κάλυψη. Η σκηνή, μάλιστα, στην οποία αποτυπώνεται με τον πλέον εύγλωττο τρόπο η παραπάνω επιδίωξη είναι το πολύ γνωστό στιγμότυπο στην είσοδο του Λευκού Οίκου, όταν το προεδρικό ζεύγος υποδέχτηκε τον έλληνα πρωθυπουργό με τη σύζυγό του. Με άλλα λόγια, προωθήθηκαν τα θέματα εκείνα που τόνωναν το «κύρος» της κυβέρνησης.

16. Ταινία 196109 από την ταινιοθήκη του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ.

17. Βλ. Κ. Καραμανλής, *Αρχείο...*, τόμ. 5ος, ό.π., σ. 59.

Λίγους μήνες αργότερα, στις 27 Νοεμβρίου 1961, ο γενικός γραμματέας του NATO Dirk Stikker επισκέφθηκε την Αθήνα. Η έλευσή του ήταν πρώτο θέμα στην ταινία των κινηματογραφικών επικαιρών.¹⁸ Κατά την τετραήμερη παραμονή του, ο γενικός γραμματέας της Συμμαχίας είχε συνομιλίες με τον Κ. Καραμανλή και τον Ευαγγ. Αβέρωφ, οι οποίες επικεντρώθηκαν κυρίως σε θέματα της ευρύτερης πολιτικής του NATO και, βέβαια, στο ελληνικό αίτημα για συνέχιση της δωρεάν στρατιωτικής βοήθειας.¹⁹ Σύμφωνα με την ενημερωτική ταινία, σκοπός της επίσκεψης ήταν η προετοιμασία της επικείμενης συνόδου υπουργών στις 13 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, ενώ ο Stikker κόμισε προς συζήτηση την εισηγητική του έκθεση για παροχή βοήθειας από το NATO σε Ελλάδα και Τουρκία. Επίσης, τονίστηκε με έμφαση ότι είχε εγκάρδιες συνομιλίες με τους Καραμανλή και Αβέρωφ.

Η νέα φάση της προβολής νατοϊκών θεμάτων –με εξαίρεση την μάλλον τυπικής μορφής κάλυψη της επίσκεψης του ανώτατου στρατιωτικού αξιωματούχου της Συμμαχίας, ναυάρχου Ράσελ²⁰– θα ξεκινήσει την άνοιξη του 1962. Πρώτο γεγονός, η 13η επέτειος της ίδρυσης του NATO (4 Απριλίου 1962) με την παρουσία του διαδόχου Κωνσταντίνου στην έδρα του Οργανισμού.²¹ Ίσως το πλέον σημαντικό από την ταινία να είναι η αναφορά στο τηλεγράφημα που απέστειλε ο υπουργός Εξωτερικών Ευάγγ. Αβέρωφ στον Stikker λόγω της επετείου, στο οποίο αναφέρει ότι η Ελλάδα προσβλέπει στο NATO όχι μόνο για την εγγύηση της ασφάλειάς της, αλλά και για ένα καλύτερο αύριο. Έτσι, λοιπόν, ακόμη και σε ένα μάλλον τυπικό τηλεγράφημα, δεν παραλείπεται να προβληθεί στο ελληνικό κοινό η εικόνα της συμμαχίας ως εγγυήτριας ασφάλειας και ευημερίας.

Διθυραμβική, πάντως, αναφορά στο NATO θα γίνει λίγο μετά, με αφορμή τις εργασίες της συνόδου υπουργών της Συμμαχίας στην Αθήνα, στις 3-6 Μαΐου 1962, με τη συμμετοχή του γενικού γραμματέα της Συμμαχίας Stikker, των υπουργών Εξωτερικών και Άμυνας των ΗΠΑ Dean Rusk και Robert McNamara, του υπουργού Άμυνας της Δ. Γερμανίας Franz-Joseph Strauss, του τούρκου υ-

18. Ταινία 196125 από την ταινιοθήκη του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ.

19. Περισσότερα για την επίσκεψη βλ. Κ. Καραμανλής, *Αρχείο...*, τόμ. 5ος, ό.π., σ. 247-248.

20. Ταινία 196204 από την ταινιοθήκη του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ.

21. Στο ίδιο, ταινία 196209.

πουρογού Εξωτερικών Feridun Kemal Erkin και άλλων.²² Πρέπει να σημειωθεί ότι, παράλληλα, είχαν ανακύψει προβλήματα στη διάθεση δωρεάν στρατιωτικής βοήθειας προς την Ελλάδα, αφού η νατοϊκή επιτροπή των «Τριών Σοφών»,²³ επιφορτισμένη με την αρμοδιότητα της καταγραφής των αναγκών και τη δημιουργία μηχανισμού κατανομής των βαρών μεταξύ των μελών της Συμμαχίας, είχε εισηγηθεί τη διακοπή της αμυντικής στήριξης προς την Ελλάδα με το επιχείρημα ότι η χώρα είχε πλέον αναπτυχθεί οικονομικά και μπορούσε να καλύψει τα έξοδα της άμυνάς της. Είναι ενδιαφέρον ότι το πρόβλημα αυτό –φλέγον, κατά την ίδια την κυβέρνηση– δεν καταλαμβάνει κεντρική θέση στην ενημερωτική ταινία.

Ολόκληρη η ταινία²⁴ ήταν αποκλειστικά αφιερωμένη στην ειρηνή σύσκεψη του NATO στην Αθήνα, αν και με έναν μάλλον ιδιόμορφο τρόπο. Ξεκινά με εικόνες από τους Δελφούς και μιλά για τις αρχαίες αμφικτιονίες. Σύμφωνα με τον εκφωνητή, τα κράτη-μέλη αυτών των ενώσεων δεν φοβούνται κανένα εχθρό και καμία επίθεση και αφήνονταν απερίσπαστα στην ειρήνη και την πρόοδο. Στη συνέχεια, το ύφος γίνεται λιγότερο διθυραμβικό και περισσότερο τυπικό. Τονίζεται η σοβαρότητα της συνόδου και γίνονται αναφορές σε δηλώσεις ξένων επισήμων. Σημειολογικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι δεν αναφέρονται σχετικές δηλώσεις από την άφιξη του τούρκου υπουργού των Εξωτερικών F. Erkin, αν και προέδρευε της Συνόδου, ειδικά μάλιστα από τη στιγμή που η συγκεκριμένη περίοδος χαρακτηριζόταν από την απουσία έντασης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Ακόμη, στην ταινία παρουσιάζεται αναλυτικά η διαρρύθμιση του Ζαπτείου, οι έκτακτες τηλεπικοινωνιακές εγκαταστάσεις, η εκτενής δημοσιογραφική κάλυψη της Συνόδου από όλα τα διεθνή μέσα και η τριγλώσση ταυτόχρονη μετάφραση. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκεται προφανώς η προβολή των τεχνολογικών «επιτευγμάτων» της χώρας.

Παράλληλα, ο εκφωνητής αναφέρει ότι ο πρωθυπουργός στη συνάντηση που είχε, στις 2 Μαΐου, με τον Stikker ζήτησε τη συνέχιση της στρατιωτικής βοήθειας από τον γενικό γραμματέα του NATO, αλλά ο τελευταίος στην απάντησή του, όπως τουλάχιστον αυτή δόθηκε μέσα από την ταινία των επικαιρών, δεν έκανε την

22. Βλ. Κ. Καραμανλής, *Αρχείο...*, τόμ. 5ος, ό.π., σ. 365-379.

23. Για την επιτροπή των «Τριών Σοφών», βλ. Σωτήρης Ριζάς, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961-1964*, Πατάκης, Αθήνα 2001, σ. 43.

24. Ταινία 196213 από την ταινιοθήκη του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ.

παραμικρή νύξη επ' αυτού του ζητήματος. Επίσης, στην ταινία δεν αναφέρθηκε ότι αποφασίστηκε η δημιουργία ενός study group για τα ειδικά αμυντικά προβλήματα της Ελλάδας.²⁵ Φαίνεται, συνεπώς, ότι καταβλήθηκε προσπάθεια να αποσυνδεθεί η σύγκλιση της Συνόδου από το δυσάρεστο πρόβλημα της απροθυμίας των Συμμάχων για οικονομική ενίσχυση της χώρας.

Το πρόβλημα της βοήθειας, το οποίο τέθηκε με εύσχημο τρόπο στο περιθώριο κατά την κάλυψη της Συνόδου στην Αθήνα, έμελλε πάντως να ανακύψει πιο έντονο, όταν επισκέφθηκε την Ελλάδα ο αντιπρόεδρος των ΗΠΑ L. Johnson για συνομιλίες ακριβώς σχετικά με τη διακοπή της δωρεάν στρατιωτικής βοήθειας. Ο Κ. Καραμανλής έθεσε επανειλημμένα το ζήτημα. Ο αμερικανός αντιπρόεδρος όμως, απλώς διαβεβαίωσε την κυβέρνηση για την οριστική διακοπή της και την αντικατάστασή της με δάνεια υπό ευνοϊκούς όρους και την υπόσχεση για πιθανή αμυντική βοήθεια από το ΝΑΤΟ.²⁶ Με άλλα λόγια, η επίσκεψη Johnson επιβεβαίωσε την αρνητική για την Ελλάδα τροπή του ζητήματος της βοήθειας.

Η εικόνα, πάντως, από την ενημερωτική ταινία²⁷ είναι κάπως διαφορετική. Φυσικά, το θέμα είναι πρώτο και ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη λαμπρή υποδοχή του αμερικανού Αντιπρόεδρου και στις αντιδράσεις του κόσμου κατά την υποδοχή, στο μέγεθος του συγκεντρωμένου πλήθους που κρατά ελληνικές και αμερικανικές σημαίες, ενώ δεν λείπουν και τα ζουμι σε πανό, τα οποία καλωσορίζουν τον αντιπρόεδρο των ΗΠΑ και είναι γραμμένα στα αγγλικά. Σύμφωνα με τον εκφωνητή, κατά την ευρεία σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε την επόμενη ημέρα, εξετάστηκε η παροχή αμυντικής βοήθειας από το ΝΑΤΟ σε χρήμα και η παραχώρηση νέων μαχητικών τζετ και εκατό εκατομμυρίων δολαρίων – δεν αποσαφηνίζεται υπό ποία μορφή. Είναι εμφανής η προσπάθεια του εκφωνητή να δείξει ότι, ενώ η δωρεάν βοήθεια διακόπτεται και δεν μας δίνουν αυτά που τους ζητήσαμε, όσα τελικά παίρνουμε είναι περισσότερα από αυτά του παρελθόντος (κάτι που, με τα διαθέσιμα σήμερα

25. Βλ. στην ηλεκτρονική διεύθυνση, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c620504a.htm>

26. Περισσότερα για την επίσκεψη, βλ. Κ. Καραμανλής, *Αρχείο...*, τόμ. 5ος, ό.π., σ. 446-452.

27. Ταινία 196224 από την ταινιοθήκη του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ και αποσπάσματα από την εκπομπή της ΕΡΤ *Ριμέικ - Είκοσι χρόνια επίκαιρα* της Ρ. Θεολογίδου.

στοιχεία, είναι ανακριβές). Γενικά, αναδύεται η αίσθηση ότι ο εκφωνητής υιοθετεί ένα ύφος σχεδόν διθυραμβικό, για να καλύψει την ουσία των πραγμάτων, που δεν είναι άλλη από το ότι οι συνεχείς και έντονες προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης για τη διατήρηση της αμερικανικής βοήθειας, προσέκρουσαν τελικώς αμετάκλητα στη νέα αμερικανική εξωτερική πολιτική, που προέβλεπε την παύση της βοήθειας ήδη από το 1964.²⁸

Ένα είδος «αντισταθμίσματος» στις όποιες δυσμενείς αυτές εντυπώσεις, απετέλεσε η κινηματογραφική κάλυψη της μεγάλης νατοϊκής άσκησης στη βόρεια Ελλάδα τον ίδιο μήνα, τον Σεπτέμβριο του 1962.²⁹ Το θέμα αυτό προβλήθηκε στο τέλος της ταινίας, δηλαδή μετά και από την παρουσίαση του ποδοσφαιρικού αγώνα ΣΙΣΜ Κορέας-Ελλάδας κατά παράβαση του πρωτοκόλλου. Τούτο συνέβη, γιατί λόγω μοντάζ δεν προλάβαιναν να το επικολλήσουν στην αρχή, αφού ήδη είχαν φτιάξει το πρωτότυπο, για να προλάβουν να αναπαραγάγουν εκατοντάδες κόπιες για τους κινηματογράφους όλης της Ελλάδας. Γι' αυτό, προφανώς, δεν τηρήθηκε το πρωτόκολλο και το θέμα παρουσιάστηκε μετά το αθλητικό γεγονός. Η ιδιαίτερη αυτή σπουδή να παρουσιαστεί το θέμα είναι –ίσως– από μόνη της ενδεικτική.

Τόσο σε αυτή την άσκηση όσο και σε άλλες εκείνης της περιόδου, προβάλλεται έντονα ότι το ΝΑΤΟ είναι εγγυητής της ακεραιότητας της ελληνικής επικράτειας απέναντι σε κάθε εξωτερική επιβουλή, ενώ ο χώρος των ασκήσεων είναι πάντα στη Β. Ελλάδα, καθώς ακόμη ο κύριος κίνδυνος για τη χώρα τοποθετούνταν στα βόρεια σύνορά της.

Η επόμενη υψηλού επιπέδου επαφή με νατοϊκό αξιωματούχο έγινε το τρίτο δεκαήμερο του Απριλίου του 1963, οπότε επισκέφθηκε την Αθήνα ο ανώτατος αρχηγός των συμμαχικών δυνάμεων Ευρώπης (SACEUR) του ΝΑΤΟ, στρατηγός Lyman Lemnitzer. Το θέμα ήταν τρίτο στην ταινία.³⁰ Όπως φαίνεται από τα διαθέσιμα στοιχεία,³¹ οι συζητήσεις με τον υψηλόβαθμο νατοϊκό αξιωματούχο περιστράφηκαν γύρω από την ελληνική αμυντική αποτρεπτική ισχύ απέναντι στους γείτονές της και, κυρίως, τη Βουλγαρία, όπως και

28. Αναλυτικά για το θέμα αυτό, βλ. Σωτ. Ριζάς, *Η Ελλάδα, οι ΗΠΑ και η Ευρώπη...*, ό.π.

29. Ταινία 196226 από την ταινιοθήκη του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ.

30. Ταινία 196311 από την ταινιοθήκη του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ.

31. Βλ. Κ. Καρραμανλής, *Αρχείο...*, τόμ. 5ος, σ. 617.

την ανάγκη εκσυγχρονισμού των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων και την παροχή βοήθειας από τη Συμμαχία. Επρόκειτο, δηλαδή, για ζητήματα πάγιου και έντονου ενδιαφέροντος της ελληνικής κυβέρνησης, τα οποία όμως είχαν λίγο ως πολύ τοποθετηθεί σε νέα βάση μετά την απόφαση της Ουάσινγκτον για παύση της βοήθειας, απόφαση την οποία ένας στρατιωτικός αξιωματούχος, έστω και αυτού του επιπέδου, πολύ δύσκολα μπορούσε να τροποποιήσει. Για μια ακόμη φορά, το θέμα της βοήθειας παραμερίζεται στην ενημερωτική ταινία. Ο εκφωνητής απλώς αναφέρει ότι ο στρατηγός επισκέφτηκε τον πρόεδρο της κυβερνήσεως Κ. Καραμανλή και συζητήθηκε η θέση της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ, δίχως να δίδονται περισσότερες λεπτομέρειες.

Τον Μάιο του 1963 η επίσκεψη του Charles de Gaulle στην Ελλάδα³² εντασσόταν στο ευρύτερο πεδίο της ελληνογαλλικής προσέγγισης από το 1959 και της βοήθειας που η Γαλλία παρείχε στην Ελλάδα για τη σύνδεση της με την ΕΟΚ.³³ Συγχρόνως, δεν μπορεί να παραβλεφθεί η ιδιαίτερη θέση του de Gaulle απέναντι στο ΝΑΤΟ. Η κυβέρνηση Καραμανλή γνώριζε πλήρως τις περιορισμένες δυνατότητες της Γαλλίας και γι' αυτό επιδίωκε μόνο συμπληρωματική συνεργασία, μένοντας σταθερά προσηλωμένη στο άρμα του ΝΑΤΟ και των ΗΠΑ.³⁴

Το στοιχείο της ενημερωτικής ταινίας που πράγματι εντυπωσιάζει είναι ο διθυραμβικός χαρακτήρας της υποδοχής του de Gaulle, η ανάδειξη του οποίου ήταν εμφανώς ο σκοπός της υπηρεσίας κινηματογραφικών επικαιρών. Η πομπή ήταν πραγματικά μεγαλειώδης, όπως δείχνουν τα συνεχή πλάνα του πυκνού πλήθους που υπήρχε στους δρόμους από όπου περνούσε ο υψηλός επισκέπτης. Ο κινηματογραφικός φακός φροντίζει επιμελώς να αποτυπώσει το μέγεθος και τον ενθουσιασμό του κόσμου. Ωστόσο, η σκηνή που κλέβει την παράσταση είναι το εκκλησιαστικό πλάνο της μεγαλειώδους πομπής, προφανώς από κάποιο μπαλκόνι του ξενοδοχείου «Μ.

32. Βλ. επίσης αποσπάσματα από την εκπομπή της ΕΡΤ1 *Ριμέικ - Είκοσι χρόνα επίκαιρα* (Ρένα Θεολογίδου).

33. Βλ. Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1945-1981*, Εστία, Αθήνα 2001.

34. Βλ. Σωτήρης Ριζάς, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη...* ό.π., και Constantine Svolopoulos, «La perspective européenne de la politique extérieure grecque et le Général de Gaulle (1959-1963)», *De Gaulle en son siècle*: 5. L'Europe, Παρίσι 1992, σ. 247-255.

Βρετανία». Στην ταινία φαίνεται από ψηλά όλη η πομπή να στρίβει με αργή ταχύτητα από τη λεωφόρο Αμαλίας στη λεωφόρο Β. Σοφίας. Αν αναλογιστούμε τις τεχνικές δυσκολίες και τον περιορισμό των υλικών μέσων της υπηρεσίας των επικαίρων, η μεταφορά και η τοποθέτηση μιας βαριάς κάμερας (στην πράξη, οι οπερατέρ λόγω έλλειψης χώρου και χρόνου κουβαλούσαν την ογκώδη και βαριά κάμερα στον ώμο και δεν έστηναν τρίποδο για τις λήψεις) υποδηλώνει το ξεχωριστό ενδιαφέρον της υπηρεσίας των επικαίρων για μοναδικά πλάνα από την έλευση του γάλλου προέδρου.

Ιδιαίτερη μνεία στις ελληνογαλλικές συνομιλίες δεν γίνεται. Αντίθετα, προβάλλεται έντονα η προσωπικότητα του γάλλου Προέδρου και οι δημόσιες εμφανίσεις του στην Ελλάδα. Ο στρατηγός de Gaulle χαρακτηρίζεται από τον εκφωνητή ως «ήρμος», «λεβεντόκορμος», ως «ο θρυλικός στρατηγός», «ήρωας του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου» και «πρόμαχος της ειρήνης». Εντελώς ξεχωριστή προσοχή αποδίδεται στην ομιλία του στη Βουλή εν μέσω επευφημιών και χειροκροτημάτων. Πρόκειται για μια από τις λίγες σχετικά φορές που σε ταινία επικαίρων ακούγεται η φωνή των ομιλητών, συγκεκριμένα του προέδρου της Βουλής, τα χειροκροτήματα των βουλευτών και το κλείσιμο της ομιλίας του de Gaulle στα ελληνικά με το «Λύεται η συνεδρίασις». Μπορεί, λοιπόν, το κοινό να μην πληροφορήθηκε σχεδόν τίποτε για το περιεχόμενο της ομιλίας, αλλά σε συμβολικό επίπεδο η κατακλείδα του γάλλου ηγέτη στα ελληνικά παρουσιάζεται να υποδηλώνει την υποστήριξη της Γαλλίας και το ενδιαφέρον της προς την Ελλάδα, πέρα από την αναγνώριση της πολιτισμικής της προσφοράς. Κατόπιν, παρατίθενται στιγμιότυπα από την επίσκεψη του γάλλου προέδρου στη Θεσσαλονίκη, όπου επίσης αναδεικνύεται με έμφαση ο ενθουσιασμός του πλήθους που τον υποδέχτηκε.

Συμπερασματικά, η όλη αίσθηση που αποκομίζει ο θεατής από την προβολή του θέματος είναι ότι οι πολιτικοί προϊστάμενοι της υπηρεσίας των επικαίρων θέλησαν να δώσουν έμφαση στη θριαμβευτική υποδοχή του γάλλου στρατηγού και την εδώ παραμονή του, ακολουθώντας την κρατική πολιτική προσέγγισης της Γαλλίας σε συνδυασμό με την προσπάθεια απόδοσης μιας εικόνας ανάλογης με τη γνωστή αίσθηση του στρατηγού για το «grandeur». Υπό την έννοια αυτή, η κάλυψη της επίσκεψης εντάσσεται στην πολιτική της ενθουσιώδους ένταξης της Ελλάδας στον δυτικό κόσμο.

4. ΚΥΠΡΙΑΚΟ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΝΑΤΟ, 1964-1967

Την άνοιξη του 1964, και ενώ στην Κύπρο έχει ξεσπάσει νέα κρίση που δημιουργεί ανησυχία για ελληνοτουρκική σύρραξη,³⁵ η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου δέχεται την επίσκεψη του γενικού γραμματέα του ΝΑΤΟ Dirk Stikker (29 Απριλίου) και του γερο-σιαστή Fulbright (6 Μαΐου). Και οι δύο επίσημοι προσπαθούν να πείσουν τον Γ. Παπανδρέου για μια νέα ελληνο-αγγλο-τουρκική ή ελληνο-τουρκική συνδιάσκεψη για το Κυπριακό. Στην ενημερωτική ταινία,³⁶ οι συζητήσεις με τους δύο επισήμους απλώς αναφέρονται, χωρίς να εξηγείται η φύση των σχετικών επαφών. Ειδικά για τον Stikker, σημειώνεται ότι συναντήθηκε με τον πρωθυπουργό και συζήτησαν οικονομικά και αμυντικά θέματα του νότιου τομέα του ΝΑΤΟ, δίχως φυσικά καμία νύξη στις απόρρητες συνομιλίες και, ιδιαίτερα, στη θέση που μετέφερε ο γενικός γραμματέας, ότι το ΝΑΤΟ δεν θα εμπλακεί σε περίπτωση ελληνοτουρκικού πολέμου.³⁷

Γενικά, το κάθε θέμα ήταν πολύ μικρής διάρκειας. Ειδικά για τη συνάντηση με τον γενικό γραμματέα του ΝΑΤΟ μπορεί να σημειωθεί ότι και η σειρά προβολής και η έκταση που του δόθηκε ήταν μάλλον υποβαθμισμένες σε σχέση με το παρελθόν (π.χ. επίσκεψη Stikker τον Νοέμβριο του 1961). Άλλωστε, οι επαφές του 1964 γίνονται σε ατμόσφαιρα εθνικής κρίσης (όχι σε «θριαμβευτική» ατμόσφαιρα όπως το 1961-1963). Επομένως, είναι φυσικό να υποβαθμίζεται ο τόνος τους συγκριτικά με την προηγούμενη περίοδο.

Το κλίμα αυτό –αισθητά βαρύτερο απ' ό,τι στο παρελθόν– θα αντικατοπτριστεί και στην κάλυψη της επίσκεψης του πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου στην Ουάσινγκτον στις 23-28 Ιουνίου 1964. Ο πρόεδρος Lyndon Johnson πρότεινε η Ελλάδα και η Τουρκία να έχουν απευθείας διαπραγματεύσεις για την εξεύρεση λύσης στο Κυπριακό. Αντίθετα, ο Γ. Παπανδρέου πρότεινε να εκδηλωθεί αμερικανική μεσολάβηση για την Ένωση της Ελλάδας με την Κύπρο, έ-

35. Για τις εξελίξεις στο Κυπριακό, βλ. ιδιαίτερα, Σωτήρης Ριζάς, *Ένωση-διχοτόμηση-ανεξαρτησία: οι ΗΠΑ και η Μ. Βρετανία στην αναζήτηση λύσης για το Κυπριακό, 1963-1967*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2000.

36. Βλ. ταινία 196413 από την ταινιοθήκη του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ.

37. Βλ. το σχετικό πρακτικό στο βιβλίο του Π. Πετρίδη (επιμ.), *Ο Γεωργίου Παπανδρέου και το Κυπριακό Ζήτημα (1954-1965)*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 233-239.

τσι ώστε το νησί της Αφροδίτης να κατασταθεί αυτομάτως χώρος του ΝΑΤΟ.³⁸

Η επίσκεψη του πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου στις ΗΠΑ τον Ιούνιο του 1964 ήταν δεύτερο θέμα στην ταινία³⁹ (μετά τα καλλιστεία με νικήτρια την Κορίνα Τσοπέη). Από τον εκφωνητή, σημειώνεται ότι οι συνομιλίες έγιναν σε εγχείδια ατμόσφαιρα και ότι ο πρωθυπουργός ανέπτυξε τις ελληνικές θέσεις για το Κυπριακό. Μάλιστα, έχουμε τη σπάνια για την εποχή εκείνη περίπτωση να παρουσιάζεται μικρό απόσπασμα από τις δηλώσεις που έκανε ο Γ. Παπανδρέου στους δημοσιογράφους με τη δική του φωνή: πρόκειται για το σημείο όπου αναφέρει ότι δεν θα συναντηθεί με τον πρωθυπουργό της Τουρκίας λόγω μη ώριμων ακόμη συνθηκών και πως επιθυμεί μόνο την αποστολή κάποιου μεσολαβητή.

Συνεπώς, αυτό που επιλέχθηκε να τονιστεί περισσότερο είναι η βασική θέση του πρωθυπουργού περί μη απευθείας συνομιλιών με την Τουρκία αλλά η συνέχιση της διαδικασίας μεσολάβησης των Αμερικανών υπό την τυπική αιγίδα του ΟΗΕ. Γενικά, από την επίσκεψη του Γ. Παπανδρέου στις ΗΠΑ η ταινία εστιάζεται στην κρισιμότητα των συζητήσεων για το μέλλον της Κύπρου και λείπει ο θριαμβευτικός τόνος που υπήρχε στην αντίστοιχη ταινία από την επίσκεψη του Κ. Καραμανλή τρία χρόνια νωρίτερα.

Όπως αναφέρθηκε, το επόμενο έτος, το 1965, δεν υπάρχουν αναφορές σε νατοϊκά θέματα. Νέα κινηματογραφική κάλυψη γίνεται μόλις το 1966, σχετικά με την επίσκεψη του γ.γ. του ΝΑΤΟ Manlio Brosio στην Αθήνα. Το θέμα ήταν τέταρτο στην ταινία.⁴⁰ Είχαν προηγηθεί δύο θέματα με τον βασιλιά και εγκαίνια γέφυρας στη βόρεια Ελλάδα από κυβερνητικό κλιμάκιο. Ο εκφωνητής περιορίζεται στο να αναφέρει ότι ο γενικός γραμματέας του ΝΑΤΟ ήλθε στην Αθήνα για συνομιλίες με την ελληνική κυβέρνηση και τον υποδέχτηκαν ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός των Εξωτερικών Ηλίας Τσιριμώκος και ο υπουργός Εθνικής Αμύνης Σταύρος Κωστόπουλος. Η όλη αίσθηση από τη σύντομη διάρκεια του θέματος

38. Βλ. Π. Πετρίδης, *Ο Γεώργιος Παπανδρέου και το Κυπριακό Ζήτημα (1954-1965)*, ό.π., σ. 233-270. Βλ. επίσης Σωτήρης Ριζάς, *Ένωση-διχοτόμηση-ανεξαρτησία...*, ό.π., σ. 128-130.

39. Βλ. ταινία 196417 από την ταινιοθήκη του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ και το αντίστοιχο επεισόδιο από την εκπομπή της ΕΡΤ1 *Ριμέικ - Είκοσι χρόνια επίκαιρα* (Ρένα Θεολογίδου).

40. Ταινία 196607 από την ταινιοθήκη του υπουργείου Τύπου & ΜΜΕ.

είναι ότι το πρόβαλλαν μόνο για τυπικούς λόγους. Η σιωπή γύρω από τη δραστηριότητα στην Αθήνα ενός τόσο σημαντικού επισκέπτη ήταν εκκωφαντική.

Αμέσως μετά, το καλοκαίρι του ίδιου έτους, καλύφθηκε κινηματογραφικά η νατοϊκή άσκηση «Summer Express», η οποία διενεργήθηκε στη βόρεια Ελλάδα παρουσία του βασιλιά.⁴¹ Τονίζεται ότι το ΝΑΤΟ καλύπτει απολύτως ολόκληρο τον χώρο της Βορείου Ελλάδος, ο οποίος θεωρούνταν ως ο πλέον ευάλωτος σε περίπτωση σύρραξης με τους βόρειους γείτονες. Ο εκφωνητής χαρακτηρίζει την άσκηση ως καθαρά αμυντική και αναφέρεται στην άφογη εμφάνιση των μονάδων. Η αφήγηση κλείνει με την παρέλαση όλων των δυνάμεων, ελληνικών και ξένων, που έλαβαν μέρος στην άσκηση, παρουσία των υπουργών Αμύνης και Β. Ελλάδος.

5. ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ, 1967-1968

Για τα δύο πρώτα χρόνια του καθεστώτος των συνταγματαρχών, επικρατεί στα κινηματογραφικά επίκαιρα η προσπάθεια του καθεστώτος να καλύψει τη διπλωματική απομόνωση στην οποία είχε περιέλθει προβάλλοντας γεγονότα που λίγα χρόνια νωρίτερα κρίνονταν ως μη άξια προβολής. Έτσι, παρατηρείται μια συστηματική προβολή των αφίξεων στρατιωτικών της Συμμαχίας ακόμη και όταν δεν είναι υψηλόβαθμοι, ενώ ο έκτος αμερικανικός στόλος σε κάθε επίσκεψή του στην Ελλάδα αποτελεί ένα από τα πρώτα θέματα, όπως και η κατάθεση στεφάνων και οι λόγοι της ηγεσίας των συνταγματαρχών επί τη ευκαιρία νατοϊκών επετείων ή σε γεύματα που παρέθετε ο Γ. Παπαδόπουλος προς τιμή νατοϊκών αξιωματούχων, θέμα το οποίο ποτέ δεν είχε τύχει αυτοτελούς προβολής προηγουμένως. Επίσης, πολύ συχνά προβάλλονται οι επισκέψεις στελεχών σωματείων της Ομογένειας στις ΗΠΑ, ενώ ειδικά οι επισκέψεις αμερικανών βουλευτών, όχι ιδιαίτερα γνωστών ή σημαντικών, προβάλλονται ως πρώτα θέματα.

Ενδεικτική είναι η αναφορά στη νατοϊκή άσκηση «Βαθύς Αύλαξ» το 1968. Πρόκειται για το δεύτερο σε σειρά θέμα στην ταινία⁴² σε συνέχεια της περιόδου του αντιβασιλέα Ζωιτάκη στη βόρεια

41. Στο ίδιο, ταινία 196621.

42. Στο ίδιο, ταινία 196835.

Ελλάδα. Ο ηχητικός σχολιασμός της άσκησης επιμένει στο μοτίβο ότι το ΝΑΤΟ εγγυάται την ανάπτυξη και συγχρόνως την προστασία της Ελλάδας. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σε σύγκριση με παλαιότερα επίκαιρα και αντίστοιχες ασκήσεις, ήταν έκδηλο ότι οι σκηνές και οι λήψεις που προβάλλονταν ήταν εντελώς σκηνοθετημένες και στημένες, κυρίως οι ήχοι των όπλων και των εκρήξεων. Έτσι, οπλίτες περνούν μπροστά από τον κινηματογραφικό φακό και σχεδόν ποζάρουν, τα στιγμιότυπα από τις ασκήσεις είναι επιτηδευμένα και ελάχιστα ρεαλιστικά, ενώ η κορύφωση της σκηνοθεσίας ήταν το ηχητικό «ντουμπλάζ» των πυροβολισμών και κυρίως των εκρήξεων, στις οποίες ο κρότος που ακούγονταν κάθε άλλο παρά αντιστοιχούσε στην οπτική αποτύπωση της έκρηξης.⁴³ Αυτή η τακτική «ωραιοποίησης» της άσκησης προσφέρει ένα ακόμη δείγμα της πολιτικής των συνταγματαρχών, οι οποίοι επιδίωκαν όχι μόνο να αναδείξουν το αξιόμαχο και το ετοιμοπόλεμο του ελληνικού στρατού που «έσωσε» το έθνος από τους κινδύνους που αντιμετώπιζε, αλλά και να προβάλλουν στον ελληνικό λαό ότι δεν είχαν τεθεί σε διεθνή απομόνωση.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ασφαλώς, οι επιμορφωτικές ταινίες της Ζαλοκώστα απευθύνονταν θεωρητικά στο σύνολο του πληθυσμού και η θεματολογία τους προσαρμοζόταν ως έναν βαθμό και από αυτή την παράμετρο. Γι' αυτό και υπήρχαν αρκετά μη αμιγώς πολιτικά θέματα, τα οποία, βέβαια, εντείνονταν σε περιόδους που η επίσημη κρατική γραμμή ήθελε να υποβαθμίσει τις σύγχρονες πολιτικές εξελίξεις, παρά το ότι συνήθως είχαν περίοπτη θέση στον Τύπο της εποχής.

Παράλληλα όμως με την παραπάνω τακτική, εξίσου συνηθισμένη στα κινηματογραφικά επίκαιρα, όπως ήδη σημειώθηκε, ήταν η μεταβολή του χρόνου ή το ύφος του εκφωνητή για κάποια θεματική με βάση τη γραμμή που εκπορευόταν από τον διευθυντή της υπηρεσίας, που ήταν πάντα κυβερνητικά τοποθετημένο πρόσωπο και στην ουσία βρισκόταν εκτός της δημοσιοϋπαλληλικής ιεραρχίας.

43. Την υποψία περί σκηνοθεσίας κατά τη λήψη των εικόνων και των ήχων επιβεβαίωσε με την πολυετή του πείρα ο τεχνικός προβολής της κρατικής ταινιοθήκης του υπουργείου Τύπου και σκηνοθέτης Ιωάννης Γαζής κατά την προφορική συνέντευξη που παραχώρησε στον γράφοντα.

χίας. Κατ' αυτόν, λοιπόν, τον τρόπο το πόσα δευτερόλεπτα προβαλλόταν ένα θέμα και το ύψος (θερμό, ενθουσιώδες, τυπικό, αυστηρά ενημερωτικό) που χρησιμοποιούσε ο εκφωνητής ήταν έντονα ενδεικτικά της στάσης της εκάστοτε κυβέρνησης.

Έτσι, κατά τη διετία 1961-1963, οι αναφορές στο NATO και τις σχέσεις με τα σύμμαχα κράτη-μέλη και, κυρίως, τις ΗΠΑ όχι μόνο είναι πυκνές αλλά χαρακτηρίζονται από εκτενή προβολή πλάνων και ένθερμο σπικάζ. Και στα κινηματογραφικά επίκαιρα συνεπώς, αποτυπώνεται η σταθερή προσήλωση της κυβέρνησης Καραμανλή στον δυτικό συνασπισμό και η συμμετοχή στο NATO παρουσιάζεται ως αξιωματική,⁴⁴ ακόμη και όταν μειώνεται δραστικά η οικονομική αρωγή των ΗΠΑ. Στη διετία 1964-1965 οι νατοϊκές αναφορές και εν γένει τα θέματα που αφορούσαν τις σχέσεις με τη Δύση περιορίζονται και ο εκφωνητής είναι πολύ πιο τυπικός σε σύγκριση με την προηγούμενη διετία, ενώ κατά τα επόμενα δύο χρόνια οι αναφορές είναι λιγοστές και ο τόνος του εκφωνητή συγκρατημένος με εξαίρεση την περιγραφή των νατοϊκών ασκήσεων στον ελλαδικό χώρο. Όσο για τα δύο πρώτα χρόνια της επταετούς χούντας όχι μόνο οι αναφορές ακόμη και για δευτερεύοντα ζητήματα και επισκέψεις σε νατοϊκό επίπεδο προβάλλονται εκτενώς, αλλά και το ηχητικό τους «ντύσιμο» είναι κάτι παραπάνω από ενθουσιώδες.

Και ενώ η εναλλαγή κυβερνήσεων και οι μεταβολές του διεθνούς σκηνικού επέφεραν κάθε φορά και αλλαγές στην προβολή του NATO και των μελών της Συμμαχίας, υπήρχαν κάποιες δομές που παρά τις αλλαγές παρέμειναν αμετάβλητες. Έτσι, σε ολόκληρη τη δεκαετία του 1960 δεν παύει στιγμή να τονίζεται ότι η Ελλάδα ανήκει ισότιμα στη Συμμαχία και αποτελεί έναν κρίσιμο κρίκο, ο οποίος χρήζει ιδιαίτερης μέριμνας και ενίσχυσης. Επίσης, προβάλλεται αδιάλειπτα ότι το NATO εγγυάται όχι μόνο την εδαφική ακεραιότητα της χώρας, αλλά και είναι πρωτεργάτης στην προσπάθεια για ειρήνη και ευημερία. Φυσικά, ο τόνος αυτών των μηνυμάτων αλλάζει κατά καιρούς, αλλά ουδέποτε εξαφανίζεται.

Αναμφίβολα, τα κινηματογραφικά επίκαιρα χρησιμοποιήθηκαν από την εκάστοτε κρατική εξουσία ως τρόπος προβολής (προπαγάνδα) του κυβερνητικού έργου και ενίσχυσης του κύρους της στο εσωτερικό. Για τον λόγο αυτό οι ενημερωτικές ταινίες που ετοίμαζε το υπουργείο Προεδρίας αποτελούσαν την πλέον επίσημη ε-

44. Βλ. A. Couloumbis, *Greek Political Reaction...*, ό.π., σ. 206.

κλαΐευμένη κρατική άποψη για την εξωτερική πολιτική. Ειδικά για τις σχέσεις της Ελλάδας με το ΝΑΤΟ, οποιαδήποτε επιτυχία ή διαφωνία ή κρίση με τα μέλη της Συμμαχίας προβαλλόταν με τρόπο τέτοιο, ώστε στη μεν πρώτη περίπτωση να αποκομισθούν τα μεγαλύτερα δυνατά κέρδη σε επικοινωνιακό επίπεδο, ενώ σε αντίθετη περίπτωση να μετριαστεί η ένταση του προβλήματος, ενίοτε να παρουσιαστεί και ως επιτυχία ή ακόμη και να λειτουργεί, αν ήταν δυνατό, ως μοχλός αλλαγής της κοινής γνώμης και ταύτισής της με τη νέα κυβερνητική γραμμή.

Βέβαια, τα κινηματογραφικά επίκαιρα δεν ήταν για τους περισσότερους η μοναδική πηγή πληροφόρησης, αλλά δεν έπαυαν να αποτελούν ένα ισχυρό χαρτί για κάθε κυβέρνηση που ήθελε να επιδείξει το έργο και τις θέσεις της. Γι' αυτό, και όταν ο κινηματογράφος στην Ελλάδα άρχισε να φθίνει με γοργούς ρυθμούς και η τηλεόραση να «εισβάλλει» ταχύτατα στα ελληνικά σπίτια, το κράτος φρόντισε να διατηρήσει και στο νέο μέσο το μονοπώλιο της διαχείρισης και της πληροφόρησης που παρείχε. Τα κινηματογραφικά επίκαιρα μπορεί να έχαναν την πρωτύτηρη αίγλη τους, αλλά η πολιτική που είχε παγιωθεί να ασκείται σε αυτά από την κρατική εξουσία κληροδοτήθηκε και στον διάδοχό τους, τα δελτία ειδήσεων της κρατικής τηλεόρασης.